

מי יתנד כאח קל

תולדות הרה"ח אח
כ"ק אדמו"ר
דובער שניאורסון
הי"ד נרצח על
קידוש ה'

תשורה משמחת הבר - מצודה
של

מנחם מענדל
זקלם

שיחי'

הת'

כ"ג מנחם אב תשפ"ה

מי יתנד כאח קלי

תולדות הרה"ח אח
כ"ק אדמו"ר
דובער שניאורסאהן
הי"ד נרצח על
קידוש ה'

תשורה משמחת הבר - מצווה
של
מנחם מענדל
זקלם
הת' שיחי'

ר"ג מנחם אב תשפ"ה

כתיבה ועריכה: מנחם מענדל זקלם
עיצוב ועימוד: שניאור גערליצקי

פתח דבר

התודה והברכה מובעת בזאת לקרובים ולידידים שיחיו שהואילו לשמוח בשמחתי. עפ"י המנהג אשר יסודתו בהררי קודש - כפי שנהג כ"ק אדמו"ר הריי"צ בחתונת הוד כ"ק אדמו"ר - הנני להגיש בזה תשורה לזכרון טוב מיום הבר מצוה.

בשונה מהאח הצעיר של כ"ק אדמו"ר - ר' ישראל אריה לייב, שדמותו מוכרת בנוף החב"די, בפרט לאור התיחסויותיו הרבות של כ"ק אדמו"ר בשיחות ומאמרים - דמותו של האח האמצעי ר' דובער נותרה רחוקה מאור הזרקורים.

בתשורה זו נעשה ניסיון לשרטט קווים לדמותו, ולהניח אבני דרך במסלול חייו הקצר.

ר' דובער, שזכה לגדול בביתו של המקובל האלוקי רב העיר יקטרינוסלב רבי לוי יצחק שניאורסאהן ולצד אחיו הרבי, סבל יסורים גדולים והתגלגל בבתי רפואה שונים, עד שנרצח באכזריות על ידי הנאצים ימ"ש. הי"ד.

שנזכה במהרה ל"והקיצו ורגנו שוכני עפר" והוא בתוכם בקרוב ממש.

110 שנים לבר-מצווה של הרבי

120 שנה להולדת הרה"ח ר' דובער שניאורסאהן הי"ד

מנחם מענדל זקלס

כ"ג מנחם אב תשפ"ה

לידתו

הר"ר דובער הי"ד נולד בג' כסלו תרס"ה בניקולייב שבאוקראינה כבנם האמצעי של הרה"ח רבי לוי יצחק והרבנית חנה שניאורסאהן. נקרא בשם דוב בער, כנראה מפני שיום ברית המילה שלו חל בט' כסלו - יום הולדת והסתלקות אדמו"ר האמצעי.

תאריך לידתו לא היה ידוע ונחשף רק בשנים האחרונות. כשהוציאו לאור את שלשלת היחס מהדורת תשמ"ח, שאלו את הרבי לגבי תאריך יום ההולדת וההסתלקות של ר' דובער, הרבי השיב: "אין ידוע לע"ע".

לע"ע לא ידוע לנו:

- (1) יום הולדתו של הר"ר דובער הי"ד? *י"ד כסלו*
- (2) לאיזה יום נקבע היארצייט שלו?
- (3) יום הולדתו של הר"ר ישראל ארי' לייב ז"ל?

בשנים האחרונות נמצא פנקס רישומי הלידה של תושבי העיר ניקולייב - העיר בה נולד ר' דובער - ושם נכתב תאריך לידתו: "ג' כסלו תרס"ה".

כמו כן, בשנים האחרונות התגלה יומנה של הרבנית חנה ונכתב שם תחת התאריך ג' כסלו תשט"ו: "יום זה הוא עבורי יום שאני חשה הכרח לחלוק עם מישהו, ולמרבה הצער - אין לי עם מי.

אני יכולה לעשות זאת רק עם בני שליט"א, אבל אינני יכולה לדבר עמו על כך. אני סבורה שגם הוא זוכר את היום.. ג' כסלו הוא יום-הולדתו של בני האמצעי..." (היומן המלא יובא בפרקים הבאים).

נקודה מעניינת: ב'היום יום' של ג' כסלו - יום הולדתו של ר' דוב בער הי"ד - הרבי מביא פתגם בנוגע למגיד ממזריטש ששמו 'דובער': "אחד ההבדלים בין הנהגת הבעש"ט להנהגת המגיד ממזריץ' הוא: הבעש"ט היה עסוק בנסיעות שונות, והמגיד יושב בביתו. אך למרות זאת, בימי נשיאות המגיד, התפרסמה החסידות גם במרחקים, על ידי המסעות שערכו תלמידיו ה'חבריא קדישא', והרבה יהודים 'פעלי בתים' מהמעמד הבינוני נתקשרו לתורת החסידות והיו נוסעים לרבי למזריץ'".

בה' טבת תשמ"ז פסק השופט במשפט הספרים שהספרים שייכים לאגודת חסידי חב"ד. לאחר ערעור הצד שכנגד, נפסק שוב באופן סופי, בכ"ה חשון תשמ"ח, שהספרים צריכים לחזור לספרייה.

בב' כסלו שבו הספרים סוף-סוף אל מקומם הטבעי.

באותו יום שהה הרבי באהל והורה למזכיר הרב קרניסקי לשלוח אחד מהספרים שחזרו - היה זה 'דרך אמונה' למקובל רבי מאיר אבן גבאי - ולהדפיסו בהוצאה חדשה למחרת - ג' כסלו.

במהלך השנים הורה הרבי להדפיס עניינים שונים בקשר לתאריך ג' כסלו - לדוגמא:

ג' כסלו תשי"ב - קונטרס י"ט כסלו (קונטרס צ"ט).

ג' כסלו תשי"ד - מפתחות לספר התניא.

ג' כסלו תשל"ח - מאמר מוצאי שבת חיי שרה תשל"ח.

ג' כסלו תשמ"ז - מאמר אתה אחד תשמ"ב.

צילום מפתח דבר למאמר
"אברהם זקן" שנאמר במוצאי
פרשת חיי שרה תשל"ח.
תאריך ההוצאה הוא 'ג' כסלו',
יום הולדתו של אח רבינו.

בס"ד.
בזה הננו מוציאים לאור מאמר ד"ה ואברהם זקן ושיחת כ"ק אדמו"ר
שליט"א, שאמרם במוצאי שבת פרשת חיי שרה, מבה"ח כסלו שנה ז.ו.
מערכת „אוצר החסידים"

ג' כסלו ה'תשל"ח. ברוקלין, י.
שנת השבעים וחמש להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

ЧАСТЬ I О РОДИВШИХСЯ							
№	Кто совершалъ обрядъ обрѣза- нія	Число и мѣсяцъ рож- денія и обрѣзанія		Гдѣ родился	Состояніе отца, имена отца и матери	Кто родился и каковъ ему или ей дано имя	
		Христіан.	Еврейскій				
330		31 Окт.	15. 8	и	Отецъ Любомир- скій мѣщанинъ Минскій губ. Машъ Довидовъ Кауцнельсонъ, мать Раиса	Дочь Злата	
					אברהם בן יוסף היה רב היה רב היה רב	היה רב	
331		31 Окт.	5	и	Отецъ Николаев- скій купецъ Абрамъ Іосифовичъ Куперманъ, мать Розанія	Дочь Ольга	
					אברהם בן יוסף היה רב היה רב היה רב	היה רב	
392	Раввинъ	Род. 29 обр. 5 5 Ноебр. 10	31. 3	и	Отецъ потомст- венный почетный гражданинъ лей- бикъ Замшановъ Шнеерсонъ, мать Хана	сынъ Беръ	
					הוא אב הוא אב הוא אב	הוא אב	

רישום לידת הר"ר דוב בער בפנקס רשומי הלידות של ניקולייב.

צעירותו

לומד בשקידה ומצליח

בשנת תרס"ט כשהיה דובער בן ארבע עברה משפחתו לגור ביקטרינוסלב, שם התמנה ר' לוי יצחק לרב העיר. ב'חידר' למד אצל המלמד החסידי ר' זלמן וילנקין יחד עם שני אחיו - הרבי וישראל אריה לייב. חלק מהזמן למד הרבי לבדו עם המלמד. כשגדלו יותר הביא ר' לוי יצחק 'מלמד' פרטי לביתם. בילדותם הוצמד אליהם שמות חיבה: את דובער כינו 'בער' ל' ו'בלקה', את הרבי 'מענדל'ה' ו'ממקה', ואת ר' ישראל אריה ליב - 'לייבל' ו'ליובה'.

ר' נחום גולשמיד ע"ה סיפר על שלשת האחים שהיו מתמידים ביותר עוד מקטנותם: "ולכדי כך הגיעה התמדתם שאמם הייתה צריכה לנתקם בכח מדפי הגמרא כדי לאכילם(!)..." "ובעלי כשרונות יוצאים מן הכלל היו ובעיקר הצטיינו שני האחים הגדולים (הרבי ור' דוב בער)..."

ר' נחום מסיים: "שלושת בניו של ר' לוי'ק היו מפורסמים בכל הגליל וכל הגליל רעש מהם". באותם ימים הופץ עיתון 'האח' - פרי עמלם של התמימים בלויבאוויטש. באחד העיתונים מצאנו את תרומתם של האחים לעיתון בסך: 27 קופיקות.

יעקאטערינאסלאוו: סלוצקי משה אהרן,
שליענסקי אברהם דוד, שניאורסאן ישראל ליב.
גורארי' שמו"ל גרשון כאו"א 18 ע"מ. שניאורסאן
דובער, מנחם מענדל, כאו"א 27 ע"מ. קארלינסקי
חיים 10 ע"מ. באקשט מרדכי 11 ע"מ. קאמלאן

ר' נחום גולדשמיד (ניסן תרס"ה - י"ג שבט תשל"ו)
נולד לאביו הרב יצחק גולדשמיד. היה משכיל גדול
ב'חסידות', באחד מימי ה'שבע ברכות' שלו הגיע הרבי
הריי"צ להשתתף ואמר 'מאמר'. בילדותו גר
ביקטירונסלב וסיפר על הרבי ואחיו, לאחר מכן עבר
לבני ברק ותל - אביב ונקבר בהר הזיתים שבירושלים

לרגל הנחת תפילין של הרבי בי"א אדר תרע"ה, חודש לפני הבר
מצווה שלו - כמנהג החסידים באותם שנים - הרב"ש, אביו של ר'
לוי יצחק וסבו של ר' דובער, ביקש ברכה מהרבי הרש"ב עבור נכדו
- הרבי. בהזדמנות זאת התגאה הסבא בפני הרבי נ"ע בנכדיו:
"בכלל הם נערים טובים הם השלושה בנים שלו יחיו. ולוי'ק שי'
מדריכם בדרך התורה ועבודה, והולכים בדרך הישר והטוב".

"אין לערב ספרי קודש עם ספרי חול"

מר ישעיהו שר התגורר במרחק חצי שעה הליכה מביתם של
משפחת שניאורסאהן, והיה מגיע לעיתים קרובות לביתם. הוא
התיידד בעיקר עם הבן הצעיר - ר' ישראל אריה ליב. ביומנו הוא
משרטט קווים לדמותם של שלושת האחים ואת האוירה ששררה
בביתם: "...אבי שהיה מעריץ תלמידי חכמים התפעל
מכישרונותיהם של שלשת בני הרב (הרה"ח רבי לוי יצחק
שניאורסאהן), והיה מרבה לספר בשבחם. סופר כי לרב שלשה
בנים גאונים..."

"הלכתי אל ביתם באחת מימות השבוע את הדלת פתחה אימם,
אשת הרב... היא כוונה אותי לחדרו של לייבל, בעצם היה כנראה
החדר של שלשתם, בדרך לחדר עמדה תמונתו של הרב מלאדי

האדמו"ר הראשון...

לכל אחד מהבנים היה ארון ש"ס משלו, לכולם היה כמדומני כבר סמיכה לרבנות, אבל רק מנדיל, הבכור שבהם היה נקרא גם 'רב צעיר'. הוא היה בעל גובה בינוני ורזה, עור פניו לבן ועדין עם זקן שחור.

הבן האמצעי - בריל (ר' דוב בער), פניו מלאים ביותר, כשזקנו ובלוריותו צהובים, גם הוא מוכשר ומבריק, והצעיר שבהם, גם הגבוה שבהם - הוא לייבל גם הוא כבר עם חתימת זקן קטיפה עדיין לא מלאה.. ישבנו ושוחחנו ליד השולחן, ועל השולחן היו מונחים מסכתות וספרי יראים, ומה שהפתיע אותי הפעם הוא: אני הנחתי בלי משים ובהיסח הדעת את כרך שיריו של ביאליק עמו הצטיידתי, על אחד מספרי הקודש, כשבו ברגע, בריל, שהשתתף בשיחה, הסיר את ספר השירים ושמו בצד, משל: אין לערבב ספרי-קודש בספרי-חול... אבל גם אם בנים אלה הם בני שניאורסאהן גם הם משחקים ככל ילד ונער. ושוב עולה בזכרוני יום אחד מימי האביב, השלג הפשיר, האדמה עוד טעם חרבה ויבשה, השמש חממה את האוויר, איני זוכר במדויק את היום בו אני ויונה כסה הלכנו לביתם בשעת אחרי הצהריים.

איך שהוא נדברנו לצאת לשוח, יתכן שהדבר נעשה בעידודם של הבנים. לבשו שני הבנים, ליבל ובריל, את מעליהם ובין שולי המעילים טמנו את כלי המשחק היודעים בעירנו ומה שידוע בארצנו כמשחק ה"דודעס", וביחד יצאנו בשקט דרך המטבח בה עבדה הטבחית שלהם, מבלי לעורר במיוחד את תשומת ליבה.

מגמתנו הייתה לטייל לגן המרוחק, גן פוטיומקין כדי להתפרק קצת מן המתח הלימודי במשחק הדודעס. התרשמתי מתעלולי הבנים

עומד ולומד. בעיקר היה בידידות עמוקה עם האחים הצעירים, שלהם היה קרוב יותר בגיל. בתארו אותם ציין שהאח השני - בערל - היה כדבריו, גאון הגאונים, בעל ידע רב ובקיא בכל התורה כולה, מיוחדת הייתה בקיאותו בגמרא בצורה בלתי רגילה עד שהיה ניתן לעשות לו מבחני סיכה (מכניסים סיכה והיכן שנפתח יש להשלים מה כתוב בדף). לצערנו הוא חלה במחלה גופנית כרונית ואושפז עד להירצחו על ידי הנאצים ימ"ש..."

דואג לתלמידי הישיבה

ר' שמשון חריטונוב שהכירו, העיד בפני בנו שהוא היה "גדול". על פי השמועה ביקר ר' דוב בער בצעירותו אצל הרבי הרש"ב שחיבבו ביותר (ראה הערות הת' ואנ"ש מאריסטון גל' תרל). בשנת תרפ"ט, כשהרדיפה אחר הדת והיהדות התגברה מאוד ברוסיה הסובייטית, תלמידי ישיבת "תומכי תמימים" בנעוול נאלצו לגלות וקבוצת תלמידים נדדה לעיר דניפרופטרובסק. התלמידים למדו בבית הכנסת בעיר. עם הגיעם, ר' דובער קיבל את פניהם וטיפל בכל הבעיות הכספיות שהיו כרוכות בכך, כולל מימון האוכל והלינה ותשלום שכר למגידי שיעור.

ר' שלום וילנקין, בנו של המלמד ר' זלמן הנ"ל, סיפר שזכר את ר' דוב בער מגיע לביתם כדי להיוועץ עם אביו. במהלך השיחות, ר' דוב בער לא הרבה במילים. בסוף כל פגישה, השניים היו כותבים דו"ח.

כאשר הרבי התחתן, בי"ד כסלו תרפ"ט בפולין, בני משפחתו לא יכלו להשתתף בחתונתו מפני שהתגוררו בברית המועצות. בזמן שבורשה חגגו את שמחת הנישואין של הרבי והרבנית, הורי החתן

- ר' לוי יצחק והרבנית חנה, יחד עם כמעט שלוש מאות אורחים שהגיעו לביתם, חגגו את החתונה בעיר יקטרינוסלב.

במהלך ה"חתונה", ר' שמואל - אחיו של ר' לוי יצחק - התבטא בפני אחיו: "יש לך 'שיינע מעבל'" (- "יש לך כלים יפים"), כשהוא רומז על התכשיטים האנושיים שבביתו: 'מענדל בערל ולייבל'.

ר' שמואל שניאורסון

מחלתו

מתגלגל בבתי רפואה

ר' לוי יצחק שהכיר במעלת בניו העדיף להצניע את מעלותיהם, לעומת הרבנית חנה שהתגאתה בבניה בכל הזדמנות. ר' לוי'ק אמר שאם שלשה בנים גאונים כאלו העין הרע פוגעת באחד מהם ואכן כך היה.

למרבה הצער ר' דוב בער נחלה בגיל צעיר מאוד במחלת כרונית, והוצרך להתגלגל בבתי רפואה עד לרציחתו באכזריות רבה על ידי הנאצים ימ"ש - שרצחו את כל המאושפזים היהודים במחלקה בה שהה.

ר' לוי יצחק תלה את מחלתו של בנו בעין הרע. בקיץ תרפ"ב נסע ר' דוב בער לחרקוב לטיפולים רפואיים, לנסיעתו הצטרפו גם אביו ר' לויק ואחיו הבכור - הרבי. בשנת תרפ"ד נסע שוב בלוויית הרבי.

בעת שהותם בחרקוב בשנת תרפ"ב, שוחח הרבי עם קבוצת תמימים ששהו שם, ור' לויק שוחח עם המשפיע שלהם ר' יחזקאל פייגין.

בביקור בתרפ"ד ביקר הרבי בישיבה ליטאית בעיר. היה שם אוצר ספרים גדול והרבי עיין זמן רב בספרים.

בישיבה זו למדו גדולי העילויים של המתנגדים וכשראו את הרבי שוחחו איתו בלימוד, ויצאו מגדרם לנוכח גאונותו הרבה. הם התבטאו אחר כך בפני חבריהם: "שלרב של יקטרינוסלב יש בן גאון עצום..."

בשנים שבה החריפו רדיפות הדת מצד השלטון הסובייטי סבלו מכך מאוד ר' לוי יצחק ובני משפחתו. הרבי, כבנו הבכור ויד ימינו

של אביו, נחקר, ונאלץ מספר פעמים לברוח ולהתחבאות.
מפני שר' דובער סבל ממחלת עצבים קלה, הכריחו אותו
הסובייטים להתאשפז במוסד בשם פסיכושקה - שנודע כמקום בו
מתעללים נפשית באסירים פוליטיים. בדרך הזאת הם רצו להפעיל
לחץ על רב העיר יקטרינוסלב, להנמיך את רוחו, ולנסות לשאוב
מידע מר' דוב בער.

ביומנו מתאר ישיעהו שר את אורת הנכאים ששררה בבית
משפחת שניאורסון בעקבות המעצר:

"בקול עצור וכואב פנתה אלי - הרבנית חנה - בבקשה שלא
להיכנס, כי בנה בערל נאסר, ואביו אבל ובוכה. קיבלתי זאת
בתדהמה. בשבילי היתה זו מהלומה קשה ומשבר עמוק". לאחר
זמן הועבר לבית רפואה בעיירה אירגאן השוכנת סמוך לעיר מגוריו.

תרפ"ב - מבקר בישיבת תומכי תמימים בחארקאוו (וכן בשנת
תרפ"ד).

תצלום משלשת היחס.

פטירתו

על קידוש ה'

בח' ניסן תרצ"ט נלקח הרה"ח רבי לוי יצחק למאסר ומשם נשלח לגלות. בתקופה זו הרבי ואחיו ר' ישראל אריה ליב היו כבר מחוץ לגבולות רוסיה.

הרבנית חנה הצטרפה לבעלה, ואילו ר' דובער, מפני מצבו הבריאותי שלא אפשר לו לעמוד בתלאות הדרך, נשאר בבית הרפואה באירגון בתמיכת חברים ומכרים.

בשלהי תש"א הגיעו הנאצים ימ"ש לבית הרפואה באירגון. אחרי שהפרידו את היהודים משאר המטופלים הובילו אותם לבור ביער שם ירו בהם. ה' יקום דמם.

מסופר שבימיו האחרונים, למרות חוליו, עסק יומם ולילה בתפילה ולימוד תורה.

תאריך היארצייט

בהסתלקותו היה קרוב לגיל ארבעים, רווק ללא ילדים. תאריך פטירתו המדויק לא נודע. על פי הידוע נרצח בקיץ תש"א או בחורף תש"ב. הנאצים הגיעו לאזור בו שהה בשלהי תש"א ועל פי רוב היו המרצחים מתחילים את מסע ההרג בבתי רפואה. באתר 'יד ושם' מופיע שנרצח בל' סיוון תש"א. אך פרט זה לא הוכח בוודאות.

בלוח שנה מתש"ז רשם הרבי לצד התאריך כ"ד תשרי: "בערל". בכ"ד תשרי תש"נ אמר הרבי שיחה בקשר לענין היארצייט, אך כשהכניסו את השיחה להגהה כתב הרבי שזהו בקשר ליארצייט של

זקנתו מרת רחל הי"ד שגם נרצחה בשואה.
גם לצד התאריך כ"ה אלול נרשם שם עליו נהג לומר הרבי קדיש, אך
הכתב אינו ברור דיו.

מפורסם מאמציו של הרבי להעלים מאמו את פטירת בנה ר' ישראל
ארייה ליב, אך מסתבר שגם את פטירת בנה האמצעי הסתיר ממנה
הרבי. כך כותבת הרבנית חנה ביומנה בתאריך ג' כסלו תשט"ו:
"יום זה הוא עבורי יום שאני חשה הכרח לחלוק עם מישהו, ולמרבה
הצער – אין לי עם מי. אני יכולה לעשות זאת רק עם בני שליט"א,
אבל אינני יכולה לדבר עמו על כך. אני סבורה שגם הוא זוכר את
היום.

ג' כסלו הוא יום-הולדתו של בני האמצעי. בשנת 1941 הגיעה אלי
ידיעה ממנו, אבל על הנעשה עמו מאז ואילך אינני יודעת דבר.
באותה עת שהה ביקטרינוסלב.

עז רצוני לכתוב משהו בעניין זה, בתקווה שייוודע לי משהו, אבל
אינני יודעת אם כדאי שאעשה זאת. אולי עם הזמן תימצא הדרך
להשיג את המידע.

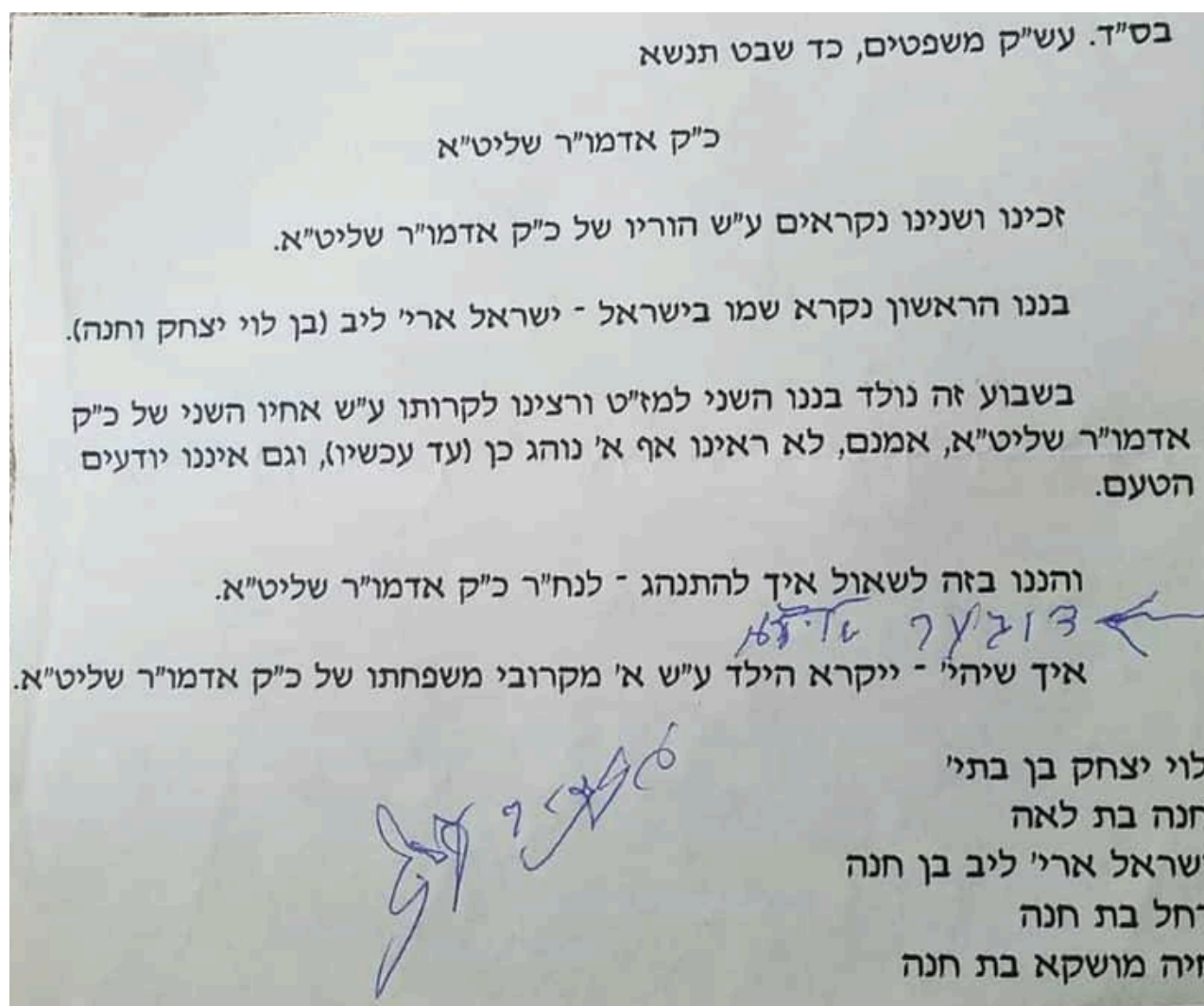
לא להזכיר זאת כלל – לא יכולתי, אבל אני חשה שאל לי להתאריך
בכך, בשל מצב בריאותי. יהי רצון שיבואו ישועות על ישראל, ושלא
נדע דבר רע. בשנה זו עבר עלי יום ג' כסלו בצורה קשה בהרבה
מהרגיל. אינני יודעת מה הסיבה לכך, אם משום שבריאותי חלושה
יותר או משום שנשמעות ידיעות כי השלטונות מאשרים את יציאתן
של מספר משפחות מרוסיה. מתעורר הרצון לדעת שמא חי הוא
אי-שם, ואם לא – מתי ואיך...

יודעת אני את כתובת המקום שבו שהה. בת-ביתנו רחל היתה

מסורה לו כאחות, וידידים טובים נוספים אמרו לי שישגִיחו עלי. אני עצמי הוכרתי לנסוע אל בעלי ז"ל, ולא היה ביכולתי לחשוב על שום דבר אחר, מלבד על חיפוש אמצעים להציל אותו, את בעלי. בשנת 1941, כשהייתי במוסקבה, בביתו של אחד ממכריו מיקטרינוסלב, וויטקין שמו, שהזמין אותי אליו – נכח בשעת מעשה אחד ממכריו, וסיפר לו בנוכחותי שמעק, אשתו של זעליג גרליק, ביקשה ממנו אם יוכל לברר היכן נמצאת הרבנית מיקטרינוסלב (השארתי אצלה סכום-כסף לא גדול ודברים נוספים לפני עזיבתי את יקטרינוסלב) כשסיפר זאת – נבהלו הנוכחים, וכבר רצו שאצא מהבית מהר ככל האפשר. הם החלו לחשוד באותו אדם שסיפר זאת שמא יש לו כוונה בלתי-רצויה בכך. אותה אשה – מעק – הבטיחה לי שמפעם לפעם תבוא לבקר אותו, את בערל. אבל בשום אופן לא ניתן היה לשוחח על כך, משום שבאותה עת הכל היו טרודים במחשבה מה לעשות בקשר אלי. נו, כתבתי די. הבה נקווה שה' יורנו את הדרך הנכונה".

הנצחתו קריאה על שמו

השליח הרב לוי גרליק רצה לקרוא לבנו על שמו של אח הרבי - ר' דובער, אך מכיון שלא ראה שמקובל לקרוא בשמו שאל על כך את הרבי. על גליון המכתב הוסיף הרבי שני מילים: 'דובער שליט"א'.

מצבתו

בתשנ"ג נמצא קבר האחים שבו ר' דובער הי"ד ועמו שאר המטופלים היהודים בבית הרפואה באירגען נרצחו כעבור שנה הוקמה שם מצבה.

בתשס"ח הקימו מצבה חדשה. בתשע"ד אלמוני חרט צלב קרם

על המצבה והדבר עורר מהומה רבה.

בחודש מרחשוון תשע"ז ביקרה באיגרען גברת לילו באיטה, בתו של הקצין הגרמני שהיה אחראי על הרצח בבית רפואה באיגרען, וביקשה מחילה על הרצח שעשה אביה בבית רפואה.

המצבה הישנה

בהמשך הביקור היא נפגשה עם הנהגת הקהילה היהודית בעיר, ועם רבה של העיר, השליח הרב שמואל קמינצקי.

המצבה החדשה של ר' דובער הי"ד